

DOI: 10.33270/02263101.6
УДК 340.12

ТИМОШЕНКО Віра*

доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ

03035, пл. Солом'янська, 1, м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2947-5627>

Права людини: філософська сутність та методологія дослідження

Анотація. У статті розв'язано низку завдань, що спрямовані на обґрунтування філософської концепції прав людини. Зауважено, що усвідомлення філософської сутності прав людини сприятиме їх належній реалізації. Цим визначено актуальність статті. Метою є уточнення можливостей наукових підходів і методів дослідження філософії прав людини та концептуалізація цієї філософсько-правової категорії. Методологічну основу становлять феноменологічний і герменевтичний підходи; теоретико-емпіричний, формально-логічний методи, системний аналіз. У статті доведено, що права людини як філософська категорія – це етичні, онтологічні й нормативні межі, що захищають свободу, гідність і цінність особистості, ґрунтуються на традиціях природного права та забезпечують соціальну справедливість і сталий розвиток індивіда й суспільства. Окремо будь-який підхід чи метод дослідження прав людини не забезпечує повну характеристику цього складного феномена. Відповідно, найефективнішим є синтетичний підхід, який полягає в поєднанні різних методологій і дає змогу розглянути права людини як специфічну філософсько-правову категорію. Наукова новизна полягає в поясненні сутності прав людини на основі узгодження фундаменталістського та функціоналістського підходів у їх розумінні, виявленні практичної користі обґрунтованих прийомів і методів наукового дослідження філософії прав людини, що сприяє усвідомленню людиною істинної сутності своїх прав, їх зв'язку з обов'язками та впливає на поведінку людей. Практична значущість дослідження полягає в тому, що, усвідомивши сутність прав людини у зв'язку з обов'язками, можна досягнути сенсу їх реалізації та передбачити наслідки, а отже – впливати на поведінку людини, попереджати правопорушення та злочинність.

Ключові слова: антропологія; онтологія; аксіологія; свобода; гуманізм; юридичний позитивізм; природне право.

Історія статті:

Отримано: 18.03.2026

Прийнято: 21.04.2026

Опубліковано: 29.05.2026

Рекомендоване посилання:

Тимошенко В. Права людини: філософська сутність та методологія дослідження. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2026. № 1 (31). С. 53–62. DOI: 10.33270/02263101.6

*Відповідальний автор

© Тимошенко В., 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Вступ

Права людини – це невід’ємні властивості, найбільш істотні можливості розвитку особистості, гарантовані суспільством і державою, що ґрунтуються на принципах гуманізму, реальному доступі до цінностей буття, гідності індивіда, а також визначають міру його свободи. У широкому значенні права людини можна розглядати як певні претензії людини на ті чи інші матеріальні або духовні блага, здатність задоволення яких залежить від потенційних можливостей суспільства й держави. Як нормативно-правовим комплексом, який охоплює сукупність міжнародних і національних норм та принципів, права людини відображають діалектику індивідуальних прагнень і загального блага, гармонізують особисту свободу з моральними вимогами суспільства, узгоджують права однієї людини з обов’язками іншої. Права людини мають яскраво виражену соціальну природу, характеризуються певними предметними зв’язками з мінливими умовами соціальної реальності, соціальними явищами та процесами. Це загальнолюдська цінність, що в глобалізованому світі вийшла за межі взаємовідносин людини з державою, перетворилася на конструктивний елемент демократичних політико-правових систем, сприяє інтеграції суспільних і правових відносин та формуванню особистості, діяльність якої є визначальним фактором суспільного розвитку.

Ідея прав людини історично сформувалася й отримала практичне втілення внаслідок кількох взаємопов’язаних процесів: протистояння соціальних суб’єктів, боротьби людини за нормативне встановлення прийнятних, гідних стандартів та якості життя; становлення у свідомості поняття «соціальна справедливість» на етичних і моральних підставах, що склалися в суспільстві; концептуалізації уявлень світоглядного, філософського, теоретичного, ідеологічного обґрунтування прав людини, в основу яких покладено їхнє розуміння як природних, невідчужуваних; міжнародної інституціоналізації прав людини; визнання інституту прав людини в національних правових системах (Mahlmann, 2023). Нині поняття «права людини» широко використовують у політичних і моральних дебатах. Основна ідея, згідно з якою всі люди мають невід’ємні основні права, має важливе значення й виконує практичну функцію: вона дає змогу морально критикувати різні несправедливості й закликає до дій щодо їх запобігання.

Права людини є одним із факторів сталого розвитку суспільства, найважливішою ознакою демократичної, соціальної та правової держави. Сформувавшись у західних країнах, отримавши своє закріплення в «Загальній декларації прав

людини»¹, «Міжнародному пакті про громадянські і політичні права»², «Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права»³ та конституціях або основних законах демократичних країн Заходу, ідея прав людини поширилася в усьому світі. Нині складно знайти країну, у якій б на законодавчому рівні не було закріплено притаманні їй населенню уявлення про права та свободи людини, що стали виміром демократії, свідченням визнання загальнолюдських цінностей, лібералізму, прогресивності держав і можливості міжнародного співробітництва з ними. Права та свободи людини й громадянина закріплено й у Конституції України, вони є частиною чинного об’єктивного права в нашій країні. З огляду на важливість цієї правової категорії, вона потребує філософського обґрунтування.

Філософія прав людини досліджує моральні засади, універсальність і сутність прав, властивих усім індивідам, узгоджуючи фундаменталістські погляди (вроджений моральний статус прав людини як надійна основа для істини) з функціоналістськими підходами (корисна функція прав для стабільності суспільства). Основні дискусії зосереджено на обґрунтуванні універсальності на протигагу релятивізму, визначенню ролі людської гідності та відмежуванню прав людини від політичних прав, часто аналізуючи їх як інструменти для захисту основних потреб людини. Результати цих дискусій залежать від наукових поглядів учених та обраних ними методологій дослідження.

Матеріали та методи

Різні підходи до обґрунтування прав людини представлено в численних роботах, що висвітлюють сутність цього феномена (Amorosa, & Schröter, 2023), співвідношення прав людини із законами держави (Zylberman, 2016), проблеми кореляції прав людини та її добробуту (Carvalho, & Albuquerque, 2025), інтересів різних груп під час оформлення прав людини (Jensen, Krause, & Witkovsky, 2025), людських потреб (Pace, & Gabel, 2025), свободи та автономії особистості (Melani et al., 2024), справедливості (Fontanelli, & Dzehtsiarou, 2025), свободи й рівності (Moen, 2026). Сучасні автори досліджують загрози правам людини в глобалізованому світі (Tymoshenko et al., 2021a), вплив штучного

¹ Universal Declaration of Human Rights. 1948. *United Nations*. URL: <https://www.un.org/en/universal-declarationhuman-rights/>

² International Covenant on Civil and Political Rights. 1966a. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>

³ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. 1966b. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cescr.aspx>

інтелекту на свободу особистості (Brandao, 2025), трансформації свободи в сучасному світі (Bazzani, 2025). Однак дослідники не зосереджують увагу на визначенні сутності філософії прав людини, методології дослідження цього феномена. Це не сприяє всебічному дослідженню прав людини. Крім цього, у сучасній науці активно розвивають нові дослідницькі напрями, такі як політологія прав людини, культура прав людини, імітація прав людини, логіка прав людини тощо. Наукові розвідки в цьому напрямі мають спиратися на певну методологію, що забезпечить достовірність наукових результатів. Така обставина визначила актуальність теми статті й завдання автора.

Під час проведення дослідження використовувалася методологія, що охоплює наукові методи й підходи, характерні для філософії та юриспруденції. Зокрема, в основу дослідження покладено теоретико-емпіричний метод, що охоплює аналіз наукової літератури й нормативних документів; формування висновків здійснено на основі синтезу філософсько-правових ідей, прийомів аналогії, індукції та дедукції, що використовують у виявленні загального й особливого в концепціях і доктринах окремих наукових шкіл, абстрагування, що дає змогу виокремити суттєві зв'язки різних наукових напрямів і вивчити об'єкт на рівні його внутрішніх властивостей та відносин.

Застосовано феноменологічний підхід, що передбачає опис досвіду, який не зумовлений жодними попередніми теоріями або припущеннями. Цей підхід надає можливість виявити й описати ідеальні структури, що лежать в основі прав людини, а не лише аналізувати чинні правові норми. Феноменологічний підхід у праві передбачає феноменологічну редукцію (що спрямована на вивільнення свідомості від натуралістичної установки та зосередження на переживаннях індивіда), використання інтуїції (яка дає змогу швидко й без логічного обґрунтування розуміти чи передбачати події, явища та рішення), дескриптивний аналіз (використовується для систематизації та узагальнення даних з метою виявлення основних характеристик явища, що вивчається) і дотримання принципу безумовності, що є негативним формулюванням принципу очевидності. Очевидність сприймають як критерій і досвід істини. Предметом вивчення є досвід, що проживає суб'єкт, його свідомість і суб'єктивні переживання. Це створює умови для інтуїтивного, аналітичного осягнення феноменів суспільного життя та пізнання їх сутності. Завдяки феноменології є можливим виявлення й опис сутнісних характеристик, властивих правам людини, оскільки феноменологія прагне виявити сутність прав, виходячи за межі формальних визначень.

Застосовано герменевтичний підхід, що охоплює комплекс методів, спрямованих на розуміння та інтерпретацію текстів, явищ і

ситуацій, зокрема тих, які є неоднозначними або потребують глибокого аналізу. Цей підхід виявився дуже корисним під час тлумачення праць сучасних зарубіжних авторів.

Формально-логічний метод застосовувався в процесі дослідження низки термінів. Формальна логіка оперує набором правил і законів, таких як закони тотожності, протиріччя, виключеного третього та достатньої підстави, які забезпечують правильність міркувань. Цей метод надає можливість робити висновки на основі формальних правил, не вдаючись до емпіричної перевірки кожного конкретного випадку. Тобто він передбачає використання законів і правил мислення для отримання нового знання на основі вже наявного, не звертаючись до безпосереднього досвіду в кожному конкретному випадку. Фокусуючись на низці суджень, вдалося осягнути сутність прав людини та специфіку конкретних підходів і методів дослідження.

Застосовано також системний аналіз, що полягає в розкладанні системи на складники, вивченні взаємозв'язків між ними й аналізі поведінки всієї системи загалом. У цьому випадку права людини розглядають як відкриту динамічну систему, у якій поряд із лінійними системами є нелінійні, відкриті для біфуркаційних трансформацій. Системний аналіз надає можливість визначати так звані точки біфуркації, завдяки яким розвиток сценарію подій до певного моменту можна передбачити, наприклад, деформація правосвідомості, що призводить до порушення прав людини.

Результати й обговорення

Філософія прав людини – це частина філософсько-правової антропології, яка своєю чергою є частиною філософії права. Філософія права зосереджує увагу не на праві, а на людині в системі права. Предметом філософії права є загальні закономірності, принципи виникнення, розвитку, функціонування відносин у межах системи «людина – правова реальність». У цьому полягає одна з відмінностей філософії права від теорії права. Теорія права розглядає сутність і закономірності виникнення, розвитку, функціонування права, політичних та правових систем, філософія права – закономірності існування людини в системі права (правової реальності), зокрема в межах політичних і правових систем.

Філософія прав людини розглядає головного суб'єкта права – людину, необхідним атрибутом буття якої вона є. У такому разі право конкретизують як права людини. Причому вказані права є не лише нормами діяльності та відносин, а й невід'ємними властивостями особистості. Цей феномен має багатоаспектний характер. З одного боку, права людини, що закріплені в державі та схвалені суспільством, протистоять

індивіду як щось зовнішнє, як не-Я. Це дає підстави говорити про онтологію прав людини. З іншого боку, права людини певною мірою є продуктом свідомої діяльності, тобто різних Я. У цьому виявляються аспекти антропології та аксіології прав людини. Отже, філософсько-правова онтологія, антропологія та аксіологія перетинаються у філософії прав людини. Ця область постає як фокус, ядро (чи вершина, смислове й логічне завершення) філософії права загалом. Предметом філософії прав людини є власне людина, принципи, закономірності й алгоритми вияву її невід'ємних властивостей і найбільш суттєвих можливостей розвитку, що втілюються в правах як природного, так і позитивного характеру. Філософія прав людини відображає світогляд гуманізму, аксіологічно виражену ієрархію соціокультурних потреб та інтересів індивіда як частини суспільної системи.

У сучасній філософії прав людини чітко окреслені дві тенденції. Відповідно до фундаменталізму, права людини мають нормативні підстави, що суттєво відрізняються від інших моральних норм. Найбільш радикальна версія фундаменталізму стверджує, що людські інтереси не належать до підстав прав людини; більш поміркована версія обмежує людські інтереси, які можуть бути основою прав людини, наприклад, основними потребами чи прагненням до свободи. Згідно з функціоналізмом, сутність прав людини полягає в тому, що вони відіграють певну політичну роль або є комбінацією таких ролей, наприклад, є критерієм легітимності держав або тригерів для втручання проти держави в тому разі, якщо права порушують. Набуває популярності й третя тенденція. Права людини ґрунтуються на безлічі нормативних цінностей; ці цінності охоплюють не лише рівний моральний статус усіх людей, а й потенційно всі універсальні людські інтереси. Це суперечить фундаменталізму. Права людини – це моральні стандарти, моральні права, які мають усі люди завдяки своїй людській природі, – які можуть виконувати безліч політичних функцій, але жодна з цих функцій не визначає їх природу як права людини. Це суперечить функціоналізму. Отримане в результаті подвійно плюралістичне розуміння прав людини найкраще відображає сучасну культуру прав людини та виявляє міцну спадкоємність між цією культурою та традицією природних прав (Tchoukou, 2025).

Права людини зазвичай розглядають як універсальні моральні принципи, що захищають людську гідність, свободу та рівність. Однак філософські основи прав людини та їхня інтерпретація є предметом постійних дискусій. Різні філософські традиції пропонують численні обґрунтування цієї категорії, від теорії природного права до сучасних ліберальних і критичних поглядів. Розуміння прав людини залежить від методологічних підходів у їх дослідженні.

Методологія філософії прав людини є системою підходів, принципів і методів, спрямованою на осмислення сутності, обґрунтування й механізмів реалізації прав людини. Вона ґрунтується на суперечності між природним правом та юридичним позитивізмом. Її основу становить правова онтологія (сутність), аксіологія (цінність) та антропологія (людський вимір) прав людини.

Природно-правовий підхід розглядає права людини як невід'ємні, вічні й універсальні, що належать індивіду від народження (природи/розуму), а не даровані державою. Цей підхід ставить моральні принципи (справедливість, свобода) вище за позитивне право, вимагаючи, щоб закони відповідали вищій справедливості (Forte, 2022). Основними положеннями природно-правового підходу є такі: права людини впливають з її природи та властивої людині розумності; права існують до й незалежно від держави, яка лише визнає та захищає їх; ці права надаються всім людям за всіх часів, незалежно від національного законодавства; основою є мораль, розум, справедливість; якщо закон суперечить природним правам, такий закон вважають несправедливим і не може мати обов'язкової сили (Mangur, 2026).

Юридичний позитивізм розглядає права як норми, встановлені державою, з акцентом на процедури їх реалізації. У юридичному позитивізмі права людини не вважають вродженими чи природними, а визнають лише як норми, встановлені державою. Права існують лише тоді, коли вони закріплені в позитивному праві, а їх зміст визначено волею суверена, незалежно від моральної оцінки (Tymoshenko et al., 2021b). Водночас юридичний позитивізм розмежовує право й мораль, тому закон може не відповідати принципам справедливості, але бути правом. Позитивізм традиційно критикують за те, що може виправдовувати порушення правами людини, якщо це аргументовано законом, оскільки не визнає верховенство права, зводячи його до верховенства закону. Позитивізм ставить права людини в залежність від державної волі, акцентуючи на важливості їх процедурного закріплення.

Популярним у дослідженні прав людини є аксіологічний (ціннісний) підхід, що розглядає особистість як найвищу цінність і мету суспільного розвитку (Kocioltek-Pęksa, & Menkes, 2017). Він ґрунтується на розумінні культури й освіти як системи цінностей, що формують смисловий контекст діяльності. З погляду аксіології, права людини розглядають як фундаментальні, невід'ємні цінності, що забезпечують гідність, свободу та самореалізацію особистості. Вони є вираженням справедливості й еталоном правової дійсності, узгоджуючи інтереси індивіда з суспільними інтересами. Цей підхід акцентує не на формальному засвоєнні прав людини, а на

формуванні ціннісно-смыслові сфери її буття й тим самим надає можливість перейти від формального розуміння права до правового розуміння, у межах якого право є способом реалізації цінностей.

Актуальним нині є і метафізичний підхід. Метафізична методологія ґрунтується на тому, що першооснови речей і процесів виходять за межі природного світу й недоступні чуттєвому спогляданню. Ці надчуттєві першооснови перебувають як у граничних межах трансцендентної, надособистісної реальності, так і в глибинах трансцендентальної антропосфери, всередині людського духу, на тих його рівнях, куди може проникнути раціонально-розсудливе світорозуміння. Отже, права людини слід розглядати в контексті трансцендентних першооснов буття та трансцендентально-априорних структур духовного досвіду. Метафізична методологія є основним засобом концептуального осмислення прав людини в межах природного права.

Метафізика прав людини стосується основоположної, онтологічної та невід'ємної природи прав і передбачає, що вони є універсальними, невід'ємними правами, які вкорінені в людській гідності, а не лише правовими конструкціями. Права людини часто досліджують крізь призму природного права, персоналістської етики й моральної філософії. Дослідники, що обирають цей підхід, обґрунтовують існування прав людини та їх універсальність, зокрема досліджують, як людська свідомість і діяльність впливають на ці права (Orbik, 2019). Права людини вбачають у притаманній людині гідності й раціональній природі людської особистості, а не лише в правових домовленостях, часто посилаючись на традиції природного права. Увагу зосереджено на тому, як метафізичні поняття – раціональність, особистість та автономія – забезпечують фундаментальну, онтологічну основу для універсальних прав, на відміну від суто світських чи історичних виправдань. Ключові погляди на метафізику прав людини зводяться до такого: права людини розглядають як такі, що кореняться в людському статусі, свідомості й моральній діяльності, з глибокими філософськими зв'язками з класичними теоріями природного права та концепцією притаманної їм цінності.

Сучасні метафізичні дискусії часто зосереджено на онтології прав у глобалізованому світі, поєднуючи теологію та юридичну філософію, щоб зрозуміти права як феномен людського існування (Morska, 2022). Основним питанням у метафізиці прав людини є напруженість між індивідуальними, автономними правами й колективними правами, які часто несумісні з ідеєю універсальних, не обговорюваних прав.

Діалектичний підхід розглядає права в розвитку, протиріччї та взаємозв'язку з обов'язками. Діалектична методологія використовує як основний аналітичний засіб принцип протиріччя.

Тобто права людини як елемент правової реальності з необхідним і достатнім ступенем повноти можуть бути описані в термінах протиріч, конфліктів, колізій. Суперечності подібного роду виникають, зокрема, між свободою особистості й обмеженнями свободи, мірою соціальної та правової рівності та мірою нерівності, принципами індивідуальності й колективності в побудові правопорядку тощо. Діалектична методологія в дослідженнях прав людини аналізує суперечності між правовими нормами й соціально-політичними реаліями, зосереджуючись на процесах, структурах влади та синтезі протилежних прав, часто акцентуючи на боротьбі між державним зобов'язанням та індивідуальною емансипацією. Вона дає змогу цілісно зрозуміти, як права реалізують – або порушують – через динамічну взаємодію, виходячи за межі статичного, позитивістського правового аналізу (Thu, & Chung, 2026).

Діалектичний підхід використовують для аналізу протиріч між особистістю та державою, між формальним законом і справедливістю. Він є корисним для висвітлення напруженості між універсальними ідеалами прав людини та контекстуальними обмеженнями всередині країн, такими як конфлікт між правами та релігійним правом або економічними обмеженнями (Yushchuk, 2017). Цей підхід розглядає права людини як процес, що розвивається, а не як статичну концепцію, досліджуючи, як правові стандарти змінюються через соціальні рухи та судову інтерпретацію. Кінцева мета тут полягає в переході від тези (наприклад, чинне законодавство) та антитези (наприклад, порушення суспільних прав) до синтезу (наприклад, покращене юридичне тлумачення або розширення соціальних прав і можливостей), що сприяє розвитку прав людини.

Основні методологічні інструменти: діалектичний матеріалізм, який часто використовують у політико-правовому аналізі для розуміння матеріальних умов (наприклад, економічних ресурсів), які забезпечують реалізацію прав; критичний дискурс-аналіз, що поєднується з діалектично-реляційним підходом для вивчення того, як динаміка влади відтворюється в дискурсах щодо прав людини; історико-логічний метод дослідження розвитку прав людини в їх історичному контексті для розуміння сучасного стану прав (Ahlqvist, 2022).

Герменевтичний підхід охоплює комплекс методів, спрямованих на розуміння та інтерпретацію текстів, явищ і ситуацій, особливо тих, що містять неоднозначність або потребують глибокого аналізу. У герменевтичній методології центральне місце посідає питання розуміння людиною смислів суцього й належного, меж інтерпретаційної свободи, яку має людина. Для філософії прав людини значущим є положення про те, що розуміння будь-якого фрагмента суцього й належного завжди має особистісно-

екзистенційний характер, оскільки зрозуміти означає встановити зв'язок між чужим і своїм, охопити зовнішні даності в систему своїх особистих смислів, ціннісних координат і власного екзистенційного досвіду (Agalliu, & Liçenji, 2025).

Можна виокремити основні аспекти герменевтичного підходу до прав людини: права людини розглядають як тексти, що потребують інтерпретації в їхньому історичному й культурному контексті; цей підхід надає можливість надати універсальним принципам прав людини локальних, культурно контекстуалізованих значень, що передбачає «узгоджене» прийняття прав, а не нав'язування; з часом права необхідно переосмислювати для збереження їхньої актуальності. Герменевтичний підхід до прав людини зосереджено на тлумаченні прав як динамічного, контекстно-чутливого діалогу, а не як жорсткого набору універсальних правил, що сприяє поєднанню глобальних ідеалів з місцевими культурними контекстами (Erdogan, 2021). Причому герменевтика пропонує «методологічну основу» для порівняння західного походження прав людини з різноманітними культурними контекстами.

Культурний контекст прав людини пояснює необхідність звернення до методології філософії культури, яка ґрунтується на припущенні, що права людини мають, крім юридичних значень, ще й смисли позаюридичного характеру, є осередком найбагатшого культурного змісту. Такий підхід дає змогу розглядати людину, яка володіє правами, не саму по собі, а всередині проблемного простору соціокультурних значень, смислів, цінностей, символів.

Методологія у філософії культури та прав людини часто інтегрує герменевтичні, феноменологічні та аксіологічні підходи для аналізу суперечності між універсальними правами й культурним релятивізмом. Зазвичай використовують рефлексивну рівновагу для поєднання моральної теорії з юридичною практикою, зосереджуючись на людській гідності як сполучній цінності (Carvalho, & Albuquerque, 2025). Рефлексивна рівновага – це поширений метод, що використовують для балансування загальних філософських принципів прав людини з конкретними моральними судженнями й практичними правовими сценаріями. Водночас проводять порівняння різних культурних традицій для аналізу того, як права розуміють та застосовують у всьому світі, часто зосереджуючись на людській гідності як фундаментальній цінності.

Актуальна й філософсько-соціологічна методологія як міждисциплінарний підхід, що поєднує теоретичні принципи філософії та емпіричні методи соціології для вивчення суспільства як цілості. Вона аналізує цінності, смисли, соціальні структури та комунікації, забезпечуючи розуміння причинно-наслідкових зв'язків і ціннісного ставлення людей до дійсності (Tymoshenko, 2024). Цей підхід припускає, що

дослідження прав людини підпорядковані принципу соціального детермінізму. З огляду на це, людину розглядають як індивіда, що перебуває під впливом надособистих соціонормативних структур. Це надає можливість максимально врахувати соціальний вплив на феномен прав людини, абстрагуючись від позасоціальних причинних факторів трансцендентного чи антропологічного характеру. Філософсько-соціологічна методологія найбільшою мірою доречна під час досліджень у сфері позитивного права.

Філософські та соціологічні методології в дослідженнях прав людини аналізують права як універсальні етичні імперативи, так і соціально сконструйовані факти. Філософські підходи зосереджено на нормативних, етичних і моральних основах, акцентуючи на вивченні юридичної філософії, справедливості та моральної легітимності правових вимог (Wulakada, 2025). Водночас соціологічні методи досліджують практичну реалізацію, соціальний вплив і забезпечення дотримання прав у суспільстві (Permana, 2024). Права людини розглядають як соціальні факти, а не як абстрактні принципи. Досліджують, як права реалізуються, переживаються та оскаржуються на практиці, часто аналізуючи вплив прав на нерівність класів, рас і статі. Часто звертаються до емпіричних методів дослідження – опитування, інтерв'ю та тематичних досліджень – для аналізу соціальної політики й ролі інституцій у порушенні або захисті прав. Соціологічні методи зосереджено на «соціології прав», що охоплює правову соціологію, соціальні рухи та глобальне управління (Bagtera et al., 2024).

Можливе використання й багатьох інших методологій. Філософія прав людини, як і філософія права, загалом може розвиватися на основі будь-якої філософської школи – від платонізму та аристотелізму до позитивізму та екзистенціалізму. Тобто цей філософський конструкт характеризується методологічним плюралізмом і різниться у своїх трактуваннях методів філософського обґрунтування й вирішення предметних проблем.

Методологія філософії прав людини ґрунтується на принципах гуманізму, антропоцентризму, універсальності, визнання невід'ємної гідності особистості, свободи тощо. Зокрема, принцип універсальності стверджує єдність і рівність прав людини для всіх людей, незалежно від культурних, національних та будь-яких інших відмінностей. Принцип єдності прав і обов'язків передбачає, що права людини слід розглядати водночас з її соціальними обов'язками, де свобода особи обмежена свободою іншої особи. Сутність прав людини вбачають у свободі особистості, яка завжди має свої межі. Обмеження претензій індивіда є його обов'язком. У сучасних умовах права людини відходять від їх переважно юридичного тлумачення, значною мірою асоціюються з гуманізмом і мораллю.

Права людини стимулюють соціальну активність особистості, допомагають їй розкрити власний діяльнісний, творчий потенціал, сприяють вільному розвитку.

Висновки

Філософія прав людини є розділом філософії права, що охоплює універсальні, невідчужувані права, властиві кожному від народження (життя, гідність, свобода). Розглядаючи людину як найвищу цінність, вона ґрунтується на ідеях гуманізму. Водночас обмеження прав людини в передбачених законодавством випадках розглядають як основу для балансу індивідуальних і суспільних інтересів, стабільності та сталого розвитку.

Предметом філософії прав людини є власне людина, принципи, закономірності й алгоритми вияву її невід'ємних властивостей і найбільш суттєвих можливостей розвитку, що втілюються в правах як природного, так і позитивного характеру, виявлені на основі онтології, антропології та аксіології.

Філософія права – це інтегративна система, в основі якої лежить філософсько-правова антропологія, що зосереджено на конструкті «людина – правова реальність». Своєю чергою у філософії прав людини ареал відносин між людиною та правовою реальністю звужується, акцентується на правах людини як її властивостях, можливостях, способах буття.

Філософія права, досліджуючи правову реальність як складну систему правових феноменів, надає філософії прав людини широкі можливості та варіанти реалізації прав людини. Водночас філософія прав людини є для філософії права своєрідним критерієм, що дає змогу спрямувати орієнтацію філософсько-правових досліджень на людину, наповнити їх відповідним світоглядним змістом.

На увагу заслуговує аксіологічний (ціннісний) підхід, що розглядає особистість та її права як найвищу цінність і мету суспільного розвитку, метафізичний, що є основним засобом концептуального осмислення прав людини в межах природного права, діалектичний, який розглядає права в розвитку, протиріччі та взаємозв'язку з обов'язками.

Кожен підхід чи метод дослідження прав людини не забезпечує повну характеристику цього складного феномена. З огляду на це, найбільш ефективним є синтетичний підхід, що ґрунтується на поєднанні різних методологій і дає змогу розглядати права людини як специфічну (особливу) філософсько-правову категорію.

Права людини як філософська категорія охоплює фундаментальні, універсальні й невідчужувані принципи, що обґрунтовують гідність, свободу та цінність особистості. Вони функціонують як фундаментальні етичні, онтологічні й нормативні межі, що захищають людську гідність, ґрунтуючись на традиціях природного права. Права людини є не лише правовими інструментами, а й універсальними, неподільними моральними нормами, що постійно еволюціонують, спираючись на концепції добробуту, свободи дій і соціальної справедливості, забезпечують сталий розвиток як індивіда, так і суспільства.

Подяки

Немає.

Фінансування

Дослідження не фінансувалося.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Agalliu, P., & Liçenji, A. (2025). A hermeneutical analysis of human rights protections in the deployment and regulation of AI systems in the Western Balkans. *Multidisciplinary Science Journal*, 8(1). DOI: 10.31893/multiscience.2026061
- [2] Ahlqvist, T. (2022). An outline of future-oriented dialectics: Conceptualising dialectical positions, trajectories and processes in the context of futures research. *Futures*, 143. DOI: j.futures.2022.103037
- [3] Amorosa, P., Schröter, K. (2023). History of Human Rights Law. *International Law*. DOI: 10.1093/obo/9780199796953-0249
- [4] Barrera, D., Gërkhani, K., Kittel, B., Miller, L., & Wolbring, T. (2024). Experimental Sociology. *Outline of a Scientific Field*. Publisher (pp. 11-66). Cambridge University Press. DOI: 10.1017/9781009099653.003
- [5] Bazzani, G. (2025). Solidarity reimagined in the face of global challenges: The emergence of altruistic solidarity. *European Journal of Social Theory*. DOI: 10.1177/13684310251360994
- [6] Brandao, P.R. (2025). The Impact of Artificial Intelligence on Modern Society. *AI*, 6(8). DOI: 10.3390/ai6080190
- [7] Carvalho, M.I., & Albuquerque, C. (2025). Human Rights-Based Social Work Perspective, Ethics, and Practice: An Exploratory Literature Review. *Journal of Human Rights and Social Work*, 10, 647-661. DOI: 10.1007/s41134-025-00393-9

- [8] Erdogan, M. (2021). The Rise of Hermeneutics in Human Rights Interpretation in the Case-Law of the ECtHR and the Domestic Courts. *Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul*, 70, 91-118. DOI: 10.26650/Annales.2021.70.0004
- [9] Fontanelli, F., & Dzehtsiarou, K. (2025). Admissibility criteria and access to justice in regional human rights jurisdictions. *A Comparison of the European, Inter-American, African and Arab Human Rights Courts: Institutional Aspects* (pp. 99-123) (1st ed.). Springer. DOI: 10.1007/978-94-6265-695-6_5
- [10] Forte, D.F. (2022). Natural Law and Universal Human Rights. *Emory International Law Review*, 36(4), 694-712. Retrieved from <https://scholarlycommons.law.emory.edu/eilr/vol36/iss4/6>
- [11] Jensen, K., Krause, M., & Witkovsky, B. (2025). Human Rights as a Lay Category of Thought: Content and Structure in the United States. *Socius: Sociological Research for a Dynamic World*, 11. DOI: 10.1177/23780231251333455
- [12] Kociólek-Pęksa, A., & Menkes, J. (2017). Axiology of human rights on the premises and determinants of contemporary discourse in the philosophy of international law. *Bratislava Law Review*, 1(2), 129-136. DOI: 10.46282/blr.2017.1.2.82
- [13] Mahlmann, M. (2023). The Concept of Human Rights and the Global History of an Idea. In: *Mind and Rights: The History, Ethics, Law and Psychology of Human Rights* (pp. 41-198). Cambridge University Press. DOI: 10.1017/9781316875520.002
- [14] Mangur, F. (2026). Philosophical Foundations of Human Rights and their Interpretation in Contemporary Thought. *Journal of Applied Science and Social Science*, 16(1), 616-618. Retrieved from <https://www.internationaljournal.co.in/index.php/jasass/article/view/3065>
- [15] Melani, Y., Salahudin, S., Firdaus, M., Sumitro, S. (2024). Human Rights Studies: A Systematic Literature Review (SLR). *QISTINA Jurnal Multidisiplin Indonesia*, 3(1), 584-596. DOI: 10.57235/qistina.v3i1.2348
- [16] Moen, L.J.K. (2026). Freedom and relational equality. *Philosophical Studies*, 183, 25-44. DOI: 10.1007/s11098-025-02420-x
- [17] Morska, N. (2022). Ontology of human rights in today's globalized world: the philosophical dimension. *Amazonia Investiga*, 11(60), 264-271. DOI: 10.34069/AI/2022.60.12.27
- [18] Orbik, Z. (2019). Human rights in the light of the concepts of natural law. *Scientific Papers of Silesian University of Technology Organization and Management Series*, 9(6), 275-284. DOI: 10.29119/1641-3466.2019.140.22
- [19] Pace, S.R. & Gabel, S.G. (2025). Evidence for the impact of the human rights-based approach in social policy and programming: A scoping review. *International Social Work*, 68(5), 786-801. DOI: 10.1177/00208728251336086
- [20] Permana, A.A. (2024). Understanding Religion, Human Rights, and Conflict: Philosophical and Sociological Perspectives. *Hanifiya Jurnal Studi Agama-Agama*, 7(1), 161-172. DOI: 10.15575/hanifiya.v7i2.35901
- [21] Tchoukou, J.A. (2025). Regulating Gender Violence in Postcolonial Societies: Is Legal Pluralism a Problem for Human Rights? *Journal of Human Rights Practice*, 17(1), 22-42. DOI: 10.1093/jhuman/huae043
- [22] Thu, H.T., & Chung, D.H. (2026). The Dialectical Relationship between Human Resource Development and the Realization of Social Justice within Social Security Systems: A Political Philosophy Perspective. *Indian Journal of Information Sources and Services*, 16(1), 763-774. DOI: 10.51983/ijiss-2026.16.1.79
- [23] Tymoshenko, V.I. (2024). *Sociological theories of state and law: history and modernity*. Kyiv: NAIA. Retrieved from <https://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/28300>
- [24] Tymoshenko, V.I., Makarenko, L.O., Tarasevych, T.Yu., Kovalchuk, Yu.I., & Atamanchuk, I.V. (2021b). Legal positivism in criminal law and criminology: A retrospective analysis. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 28(2), 243-251. DOI: 10.37635/jnalsu.28(2).2021.53-61
- [25] Tymoshenko, V.I., Maksymov, S.I., Makarenko, L.O., Kravchenko, O.S., & Kravchenko, S.S. (2021a). Threats to human rights in a globalized world. *Amazonia Investiga*, 10(39), 9-15. DOI: 10.34069/AI/2021.39.03.1
- [26] Wulakada, A.-G.H. (2025). Philosophical Approach in Legal Research. *Journal of Public Representative and Society Provision*, 5(3), 545-553. DOI: 10.55885/jprsp.v5i3.606
- [27] Yushchuk, O.I. (2017). Methodological paradigm of scientific knowledge of law. *Journal «ScienceRise: JuridicalScience»*, 2(2), 14-20. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/srjusc_2017_2_5
- [28] Zylberman, A. (2016). Human rights and the rights of states: a relational account. *Canadian Journal of Philosophy*, 46(3), 291-317. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/26445089>

Список використаних джерел

- [1] Agalliu P., Liçenji A. A hermeneutical analysis of human rights protections in the deployment and regulation of AI systems in the Western Balkans. *Multidisciplinary Science Journal*. 2025. Vol. 8. Issue 1. DOI: 10.31893/multiscience.2026061
- [2] Ahlqvist T. An outline of future-oriented dialectics: Conceptualising dialectical positions, trajectories and processes in the context of futures research. *Futures*. 2022. Vol. 143. DOI: j.futures.2022.103037
- [3] Amorosa P., Schröter K. History of Human Rights Law. *International Law*. 2023. DOI: 10.1093/obo/9780199796953-0249
- [4] Barrera D., Gërkhani K., Kittel B., Miller L., Wolbring T. Experimental Sociology. *Outline of a Scientific Field*. Cambridge University Press, 2024. P. 11–66. DOI: 10.1017/9781009099653.003
- [5] Bazzani G. Solidarity reimagined in the face of global challenges: The emergence of altruistic solidarity. *European Journal of Social Theory*. 2025. DOI: 10.1177/13684310251360994
- [6] Brandao P. R. The Impact of Artificial Intelligence on Modern Society. *AI*. 2025. Vol. 6. Issue 8. DOI: 10.3390/ai6080190
- [7] Carvalho M. I., Albuquerque C. Human Rights-Based Social Work Perspective, Ethics, and Practice: An Exploratory Literature Review. *Journal of Human Rights and Social Work*. 2025. No. 10. P. 647–661. DOI: 10.1007/s41134-025-00393-9
- [8] Erdogan M. The Rise of Hermeneutics in Human Rights Interpretation in the Case-Law of the ECtHR and the Domestic Courts. *Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul*. 2021. No. 70. P. 91–118. DOI: 10.26650/annales.2021.70.0004
- [9] Fontanelli F., Dzehtsiarou K. Admissibility criteria and access to justice in regional human rights jurisdictions. *A Comparison of the European, Inter-American, African and Arab Human Rights Courts: Institutional Aspects*. 1 ed. Springer, 2025. P. 99–123. DOI: 10.1007/978-94-6265-695-6_5
- [10] Forte D. F. Natural Law and Universal Human Rights. *Emory International Law Review*. 2022. Vol. 36. Issue 4. P. 694–712. URL: <https://scholarlycommons.law.emory.edu/eilr/vol36/iss4/6>
- [11] Jensen K., Krause M., Witkovsky B. Human Rights as a Lay Category of Thought: Content and Structure in the United States. *Socius: Sociological Research for a Dynamic World*. 2025. Vol. 11. DOI: 10.1177/23780231251333455
- [12] Kociótek-Pęksa A., Menkes J. Axiology of human rights on the premises and determinants of contemporary discourse in the philosophy of international law. *Bratislava Law Review*. 2017. Vol. 1. Issue 2. P. 129–136. DOI: 10.46282/blr.2017.1.2.82
- [13] Mahlmann M. The Concept of Human Rights and the Global History of an Idea. *Mind and Rights: The History, Ethics, Law and Psychology of Human Rights*. Cambridge University Press, 2023. P. 41–198. DOI: 10.1017/9781316875520.002
- [14] Mangur F. Philosophical Foundations of Human Rights and their Interpretation in Contemporary Thought. *Journal of Applied Science and Social Science*. 2026. Vol. 16. Issue 1. P. 616–618. URL: <https://www.internationaljournal.co.in/index.php/jasass/article/view/3065>
- [15] Melani Y., Salahudin S., Firdaus M., Sumitro S. Human Rights Studies: A Systematic Literature Review (SLR). *QISTINA Jurnal Multidisiplin Indonesia*. 2024. Vol. 3. Issue 1. P. 584–596. DOI: 10.57235/qistina.v3i1.2348
- [16] Moen L. J. K. Freedom and relational equality. *Philosophical Studies*. 2026. Vol. 183. P. 25–44. DOI: 10.1007/s11098-025-02420-x
- [17] Morska N. Ontology of human rights in today's globalized world: the philosophical dimension. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11. Issue 60. P. 264–271. DOI: 10.34069/AI/2022.60.12.27
- [18] Orbik Z. Human rights in the light of the concepts of natural law. *Scientific Papers of Silesian University of Technology Organization and Management Series*. 2019. Vol. 9. Issue 6. P. 275–284. DOI: 10.29119/1641-3466.2019.140.22
- [19] Pace S. R., Gabel S. G. Evidence for the impact of the human rights-based approach in social policy and programming: A scoping review. *International Social Work*. 2025. Vol. 68. Issue 5. P. 786–801. DOI: 10.1177/00208728251336086
- [20] Permana A. A. Understanding Religion, Human Rights, and Conflict: Philosophical and Sociological Perspectives. *Hanifiya Jurnal Studi Agama-Agama*. 2024. Vol. 7. Issue 1. P. 161–172. DOI: 10.15575/hanifiya.v7i2.35901
- [21] Tchoukou J. A. Regulating Gender Violence in Postcolonial Societies: Is Legal Pluralism a Problem for Human Rights? *Journal of Human Rights Practice*. 2025. Vol. 17. Issue 1. P. 22–42. DOI: 10.1093/jhuman/huae043
- [22] Thu H. T., Chung D. H. The Dialectical Relationship between Human Resource Development and the Realization of Social Justice within Social Security Systems: A Political Philosophy Perspective. *Indian Journal of Information Sources and Services*. 2026. Vol. 16. Issue 1. P. 763–774. DOI: 10.51983/ijiss-2026.16.1.79

- [23] Тимошенко В. І. Соціологічні теорії держави і права: історія і сучасність : монографія. Київ : НАВС, 2024. 280 с. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/28300>
- [24] Tymoshenko V. I., Makarenko L. O., Tarasevych T. Yu., Kovalchuk Yu. I., Atamanchuk I. V. Legal positivism in criminal law and criminology: A retrospective analysis. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2021. Vol. 28. Issue 2. P. 243–251. DOI: 10.37635/jnalsu.28(2).2021.53-61
- [25] Tymoshenko V. I., Maksymov S. I., Makarenko L. O., Kravchenko O. S., Kravchenko S. S. Threats to human rights in a globalized world. *Amazonia Investiga*. 2021. Vol. 10. Issue 39. P. 9–15. DOI: 10.34069/AI/2021.39.03.1
- [26] Wulakada A.-G. H. Philosophical Approach in Legal Research. *Journal of Public Representative and Society Provision*. 2025. Vol. 5. Issue 3. P. 545–553. DOI: 10.55885/jprsp.v5i3.606
- [27] Ющик О. І. Методологічна парадигма наукового пізнання права. *Journal «ScienceRise: JuridicalScience»*. 2017. № 2 (2). С. 14–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/srjusc_2017_2_5
- [28] Zylberman A. Human rights and the rights of states: a relational account. *Canadian Journal of Philosophy*. 2016. Vol. 46. No. 3. P. 291–317. URL: <https://www.jstor.org/stable/26445089>
-

TYMOSHENKO Vira

Doctor of Law, Professor, Leading Research Fellow of the Research Laboratory on Forensic Support and Forensic Expertise of the Educational and Scientific Forensic Expertise Institute of the National Academy of Internal Affairs

03035, 1 Solomianska Sq., Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2947-5627>

Human Rights: Philosophical Essence and Research Methodology

Abstract. The article solves a number of problems that serve to substantiate the philosophical concept of human rights. It is assumed that the awareness of the philosophical essence of human rights will contribute to their proper implementation. This determines the relevance of the article. The goal is to clarify the possibilities of scientific approaches and methods of researching the philosophy of human rights and conceptualize this philosophical and legal category. Methodological basis: phenomenological and hermeneutic approaches; methods of theoretical and empirical, formal and logical, systems analysis. Conclusions: human rights as a philosophical category are ethical, ontological and normative boundaries that protect the freedom, dignity and value of the individual, while proceeding from the traditions of natural law and ensuring social justice and sustainable development of the individual and society. Each individual approach or method of researching human rights does not provide a complete description of this complex phenomenon. Accordingly, the most effective is a synthetic approach, which is based on a combination of different methodologies and allows us to consider human rights as a specific philosophical and legal category. The scientific novelty lies in explaining the essence of human rights on the basis of harmonizing the fundamentalist and functionalist approaches in their understanding, identifying the practical benefits of substantiated techniques and methods of scientific research of the philosophy of human rights, which contributes to a person's awareness of the true essence of their rights, their connection with duties and influences people's behavior. The practical significance of the research lies in the fact that by realizing the essence of human rights in connection with duties, one can comprehend the meaning of their implementation and predict the consequences, which means influencing human behavior, thereby preventing offenses and crime.

Keywords: anthropology; ontology; axiology; freedom; humanism; legal positivism; natural law.